

PESHKU TUMAN AXBOROT – KUTUBXONA MARKAZI

AXBOROT - BIBLIOGRAFIYA XIZMATI

**O‘zbekiston xalq shoiri, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan
San’at arbobi, yozuvchi va dramaturg Sobir Abdulla (Abdullayev Sobir,
1905–1972) tavalludining 120 yilligiga.**

“SOBIR ABDULLA SERMAXSUL DRAMATURG”

ESDALIK

Peshku-2025

Soʻz boshi

Sobir Abdulla (taxallusi; asl ism-sharifi Abdullayev Sobir) [1905.5 (18).9, Qoʻqon — 1972.24.10, Toshkent] — shoir, yozuvchi va dramaturg. Oʻzbekiston xalq shoiri (1965). Oʻzbekistonda xizmat koʻrsatgan sanʼat arbobi (1944). Dastlab eski maktabni, soʻng „usuli jadid“ maktabini tugatgach, Qoʻqondagi pedagogika bilim yurti (1922-24), Toshkentdagi mahalliy kadrlarni tayyorlash kursi (1924-26) da oʻqigan. 1926-48 yillarda „Yangi Fargʻona“, „Yosh leninchi“ gazetalarida adabiy xodim, „Mushtum“ jurnalda boʻlim mudiri, Andijon viloyat teatri, Oʻzbek davlat filarmoniyasi va Muqimiy nomidagi teatrdagi adabiy emakdosh (1936). Ilk sheʼrlar toʻplami — „Erk ilhomlari“ (1931). Shundan keyin uning „Navbahor“ (1931), „Kuklam naʼrasi“, „Zavq“ (1932), „Gulshan“ (1939), „Suz va soz“ (1943), „Davr qoʻshiqchilari“ (1949), „Hayot gulshani“ (1959), „Hayot qoʻshiqchilari“ (1962), „Devon“ (1965; Hamza mukofoti, 1971) kabi sheʼriy toʻplamlari nashr etilgan. Sobir Abdullaning sheʼriy ijodi lirika, xajviyot va dostonlardan iborat. Sobir Abdulla aruz vazniga karshi kurash va umumiy badiiy ijodni mafkuralashtirish jarayoni kechgan bir davrda oʻzbek adabiyoti klassiklarining boy poetik anʼanalarini davom ettirib, mumtoz adabiyotimiz bilan zamonaviy adabiyot oʻrtasida oʻziga xos koʻrik vazifasini oʻtagan. Sobir Abdulla voqelikda roʻy bergan voqea va hodisalarni ifodalashda aruz vazni imkoniyatlaridan samarali foydalangan. ayniqsa, gʻazal janrida kishilarga zavqshavq bagʻishlaydigan, ulardagi ezgulik va nafosat tuygʻulariga ruhiy oziq beradigan koʻplab asarlar yozgan. Uning bastakorlar tomonidan kuyga solingan eng yaxshi gazallari oʻzbek qoʻshiqchilik sanʼatining ravnaqiga muhim hissa boʻlib qoʻshiddi. Sobir Abdulla ayni paytda hajviy sheʼrlar ham yozgan. Liroepik janrlarda ham samarali ijod qilgan („Manyovr“, 1931; „Oʻrtoq Yoqubova“, 1934; „Katta Fargʻona kanali“ tona Polvon oʻgʻli“, 1940; „Gul va sanam“, 1957; „Quralay koʻz bir kelinchak“, 1958; „Tun va tong“. 1971. dostonlar).

Sobir Abdullaning oʻzbek adabiyoti taraqqiyotiga qoʻshgan katta hissasi uning dramalaridir. „Muxbirga hujum“ dastlabki pyesasi 1927-yil Qoʻqon drama truppasi tomonidan sahnaga qoʻyilgan. Shundan soʻng Sobir Abdulla „Bogʻbon qiz“ (1926, doston asosida), „Boʻston“ (1937) bir pardali pyesasi hamda „Tohir va Zuhra“ (1939) pyesalarini yezdi. 1940-yilda ilk bor sahna yuzini koʻrgan va hanuzga qadar oʻzbek musiqiy teatrlari repertuarlarini bezab kelayotgan „Tohir va Zuhra“ asari Sobir Abdulla ijodining gultojidir. Sobir Abdulla dramasi bilan Tuxtatsin Jalilovning musiqasi oʻzaro uygʻunlashgan holda sevgi va muhabbat haqidagi Sharq afsonasining „Romeo va Julyetta“, „Layli va Majnun“ singari jahon adabiyotining mashhur ishqiy asarlari darajasiga yaqinlashishiga imkoniyat yaratdi. Sobir Abdullaning ushbu asari asosida „Tohir va Zuxra“ kinofilmi (rejissyor N. Gʻaniyev) va opera spektakli (kompozitorlar T. Jalilov va boshqa Brovsin) ham yaratilgan. Sobir Abdulla urush yillarida hamkorlikda „Qoʻchqor Turdiyev“ (1941), „Davron ota“ (1942). „Oʻzbekiston qilichi“ (1943), urushdan keyingi yillarda esa zamonaviy hamda tarixiyafsonaviy mavzularda „Alpomish“, „Gul va Navroʻz“, „Isteʼdod“, „Mening jannatim“, „Hijron va vijdon“ singari pyesalarni ham yozdi. Bu asarlarning aksari poytaxt va viloyat teatrlarida sahnalashtirilgan.

Sobir Abdullaning adabiy merosida nasriy asarlar ham salmoqli oʻrinni egallaydi. Uning 1931-yilda nashr etilgan „Navbahor“ toʻplamidan sheʼrlar bilan birga davrning dolzarb mavzularida yozilgan hikoyalar ham urin olgan. Sobir Abdulla nasriy janrlardagi izlanishlarini davom ettirib. „Ulfat“ (1939), „Soyalar“ (1963) hikoyalar toʻplamlarini eʼlon qildi. Kichik nasr janrlarida erishilgan tajriba yozuvchining „Mavlono Muqimiy“ romani (1965) ustida olib borgan ijodiy ishida, ayniqsa, qoʻl keldi. Sobir Abdulla Muqimiy va uning zamondoshlarini koʻrgan kishilar xotiralarini asosida romanda shoir hayoti va u yashagan tarixiy davr manzaralarini haqqoniy aks ettirdi. Keyinchalik Sobir Abdulla tarixiy oʻtmish mavzuida yozilgan „Besh sarguzasht“ qissasini (1971), Hamza, Gʻ. Gʻulom, A. Umariy, M. Uzoqov kabi adabiyot va sanʼat namoyandalari ga bagʻishlangan xotiralarini yozdi. S. A. „Tohir va Zuhra“, „Maysaraning ishi“ operalari librettosining ham mualliflaridan biri. Qoʻqon va Toshkentdagi bir necha koʻcha, maktab va kutubxonaga shoir nomi berilgan.

Hayoti

Sobir Abdulla (Abdullaev Sobirjon) 1905-yil 18-sentyabrda Farg'ona viloyatining Qo'qon shaxrida ishchilar oilasida tug'ilgan. Sobirjonning otasi Abdullajon Alimov (1863—1933) mirzo (kotib) bo'lib, oliy ma'lumotli shaxs bo'lgani uchun mumtoz o'zbek, tojik, fors adabiyoti, she'riyatining jonkuyar muxlisi bo'lgan. Bedil she'riyatining muhlisi, ajoyib shaxmatchi, o'sha davrning ko'zga ko'ringan shoirlari: Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Mavloniy bilan do'st bo'lgan. Onasi – Xo'jarbibi Muhammadamin qizi ham o'qimishli ayol bo'lib, o'g'liga ancha erta o'qish va yozishni o'rgatgan. „Nogiron“ va „Osiyo“ taxalluslari bilan g'azallar yozgan. Uning ta'siri ostida Sobirjon bolaligidan she'riyatga ishtiyoqni kuchaytirdi. Nafaqat onasi balki holasi ham uni sheriyaatga qiziqishida katta ahamiyat kasb etgan. Bu haqida sjoirning o'zi quyidagicha eslaydi: „Men chin yurakdan she'riyatni orzu qilardim!“

Sobirjon Sakkiz yoshidanoq ko'plab Sharq shoirlarining asarlarini asl nusxada bemalol o'qiy olar, g'azallar, masnaviy, qasidalarning teran ma'nosini tushunishga harakat qilardi, kichik kichik baytlar tuzishga urinardi.

1920-yilda maktabni tugatib, Qo'qon maorif institutida o'qishni davom ettiradi. 1924—1926-yillarda „Yangi Farg'ona“ gazetasining yumor bo'limida ishlab, mahalliy va markaziy respublika gazeta-jurnallarida she'rlarini faol chop etgan; parallel ravishda Farg'ona viloyati ijroiya qo'mitasi kotibi bo'lib ishlagan. 1927-yilda u ilk bor drama janrida o'zini sinab ko'rdi: „Muhbirga bosqin“ nomli birinchi pyesasi nashr etdi^[2].

1928-yildan jurnalistlar tayyorlash kurslarini tugatgandan so'ng Sobir Abdulla ona vatani Qo'qonga qaytadi va „Qizil O'zbekiston“ respublika gazetasining Farg'onadagi maxsus muxbiri bo'lib ishlaydi. O'sha yildan to umrining oxirigacha o'z sahifalarida zamonaviy jamiyat vakillarining savodsizlik, dilsizlik, ochko'zlik, pulxo'rlik va boshqa illatlarini qoralovchi satira tarzida hikoya va ocherklar chop etadigan „Mushtum“ respublika satirik-hajviy jurnali bilan yaqindan hamkorlik qiladi^[3].

O'zbek davlat musiqali teatri (hozirgi Toshkentdagi Muqimiy nomidagi musiqali drama va komediya teatri)da 1931-yilda iste'dodli dramaturg sifatida Sobir Abdulla hayotining yangi bosqichi boshlanadi^[4], u yerda adabiy qism boshlig'i lavozimiga taklif qilindi. Keyinchalik musiqali drama teatrlarida yillar davomida mehnat va ijodiy faoliyat davom ettirdi. Sobir Abdulla 30 ga yaqin sahna asarlari yaratdi. Ular nafaqat O'zbekiston, balki Qirg'iziston, Tojikistonda ham ko'plab teatrlar sahnalarida qo'yilgan. Ularning ba'zilari („Toxir va Zuxra“, „Alpomish“, „Muqimiy“, „Gul va Navro'z“) zamonaviy o'zbek dramaturgiyasining mumtoz namunalari sifatida hozirgacha respublika teatrlari repertuarlaridan tushmay kelmoqda. Shoir va dramaturg Sobir Abdulla tavalludining 100 yilligi hamda „Toxir va Zuhra“ dramasiga musiqa yozgan bastakor To'xtasin Jalilovning 110 yilligi munosabati bilan Alisher Navoiy nomidagi Davlat akademik katta teatri Toshkentda uning opera versiyasini qayta ishlab chiqarish boshlandi

Sobir Abdulla ham o'zini iste'dodli ssenariy muallifi sifatida ko'rsatdi. Uning (A. Speshnev bilan birgalikda) ssenariysi bo'yicha suratga olingan „Tohir va Zuhra“ (1945) badiiy filmi jahon ekranlarini katta muvaffaqiyat bilan aylanib chiqdi va jahon kinosi xazinasidan munosib o'rin oldi.

Sobir Abdulla „aruz“ she'riy shaklini mukammal o'zlashtirgan va o'z ijodida keng qo'llagan kam sonli zamonaviy o'zbek shoirlaridan biri edi. Ildizlari asrlarga borib taqaladigan shakl, Alisher Navoiy o'lmas ijodlarining shakli. Biroq, bu ko'pincha „sotsialistik realizm“ tanqidchilarining tanqidlariga sabab bo'ladi, ular „aruz“ ni klassik, ammo eskirgan, versifikatsiyaning arxaik shakli deb hisoblaydilar. Ammo vaqt hamma narsani o'z o'rniga qo'ydi. Sobir Abdulla davrlar chorrahasida ijod qilib, mumtoz va zamonaviy o'zbek adabiyotini bog'lovchi bo'g'in bo'lib, o'z asarlarida sharq she'riyatining nafis lirikasi, musiqaliligi, sir-sinoatini saqlab qolishga muvaffaq bo'ldi. U o'zining lirik asarlarini yaratib, mumtoz shoirlarning eng yaxshi an'alarini davom ettirib, zamonaviy shoirlar orasida birinchi bo'lib o'zining „Devon“ini yaratdi, unda o'zining asl

asarlari: sheʼrlar, gʻazallar, hajviyalar, muhammaslar, musaddaslar, musammanlar, tarjibandlar, masnaviy, ruboiylar joy olgan.

Sobir Abdulla koʻplab sheʼriy toʻplamlar muallifi. Sobir Abdullaning qancha lirik sheʼr va gʻazallari musiqaga qoʻyilganligini hech kim hisoblamagan, ammo ularning koʻpchiligi bugungi kunda oʻzbek qoʻshiq sanʼatining klassikasiga aylantirgani aniq. Ular xalq tomonidan seviladi va hozirgacha kontsertlarda ijro etiladi, radio va televideniya orqali eshitiladi. Oʻzbekistondagi har bir toʻy marosimi bugun ham „Toʻylar Muborak...!“ qoʻshigʻi bilan ochiladi. („Tohir va Zuhra“ musiqali dramasi)dagi toʻy tabrigi, birinchi marta 1939-yilda ijro etilgan.)

1945-yildan KPSS aʼzosi^[5].

Sobir Abdulla 1972-yil 24-oktyabrda vafot etdi. Toshkentdagi (Chigʻatoy qabristoni) dafn etilgan.

Oilasi

- Xotini — Saodatxon Abullayeva, (1912 — 1972), uy bekasi.
- Oʻgʻli — Yashin Abdullaev, (1931 - 1992), fizik elektronika, toʻrt qiz va bir oʻgʻli bor.
- Qizi — Yashna Abdullaeva, (1935 - 2018), yadro fizikasi, bir qiz va bir oʻgʻli bor.
- Qizi — Gulshan Abdullaeva. (1939 - 2005), infeksionist, oʻgʻillari bor.
- Qizi — Ravshan Abdullayeva, (1944 - 2015), filolog, qizi bor.

Unvonlar va mukofotlar

- 1944 - Oʻzbekiston SSRda xizmat koʻrsatgan sanʼat arbobi.
- 1965 - Oʻzbekiston SSR xalq shoiri
- 1971 - „Devon“ sheʼriy toʻplami uchun Hamza nomidagi Oʻzbekiston SSR Davlat mukofoti
- Mehnat Qizil Bayrogʻi Ordeni (18.03.1959)
- 2 marotaba "Mehnat faxriysi" medali (31.01.1939; 1950)
- 2 marotaba „Shon-sharaf belgisi“ ordeni (1944; 1946)

Manbalar

1. OʻzME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Налёт на корреспондента (Wayback Machine saytida 2016-03-04 sanasida arxivlangan)
3. „Журнал Муштум“ (deadlink). 2014-yil 26-noyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2015-yil 25-aprel.
4. „Узбекский государственный музыкальный театр драмы и комедии им. Мукими“ (deadlink). 2013-yil 8-oktyabrda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 2015-yil 25-aprel.
5. Турсунов Т. Абдулла Сабир // Театральная энциклопедия / под ред. С. С. Мокульского. — М.: Советская энциклопедия, 1961. — Т. 1.

Adabiyotlar

- Abdurahmono va M., Sobir Abdulla. Hayoti va ijodi haqida ocherk, T., 1965; Abdurahmonov va M., Zamin va zamon kuychisi, T., 1975.
- Sovet Oʻzbekistoni yozuvchilari. Toshkent. 1959-yil.
- R. Muqimov. „Sobir Abdulla“ (Adabiy portret). Toshkent. 1965-yil.

- S. Abdulloh. „Shoirlar shahri, fozillar fahri – Qo‘qondan men“ (Men Qo‘qondanman – shoirlar shahri, olimlar faxri), J. „O‘zbek tili va adabiyoti“, 3-son, Toshkent, 1970, 73-78-betlar.
- S. Abdulloh. „O‘ttiz yil qissasi“. ..Toshkent oqshomi“ gazetasi (Toshkent oqshomi), 12.03.1970.
- M. Abdurahmonova. „Yer va vaqt qo‘shiqchisi“. Toshkent, 1975-yil.
- M. Abdurahmonova. Sobir Abdulloh. Hayoti va izhodi (Sobir Abdulla. Hayoti va ijodi). Toshkent. 1980-yil.
- M. Abdurahmonova. „Sobir Abdulla tavalluding 90 yilligiga“ (S.Abdulla tavalludining 90 yilligiga). J. „Sharq yulduzi“ (Sharq yulduzi), 9 – 10. 1995-yil.
- Ya.Abdullaeva. Ota xotiralari (S.Abdulla tavalludining 100 yilligi munosabati bilan) Pravda Vostoka. Toshkent, 10.02.2006 y.
- S. Abdulloh. „Zebo et ket...“ (S. Abdulla tavalludining 100 yilligiga. N. Karimov tahriri), 2007, Toshkent.
- N. Karimov. "Sobir Abdulla". "Sharq yulduzi", 2015-yil, 4-son, (sarlavha: „Tarix karvoni“).
- R. Ahmad.,TASVIR“. 2016 y-il 22-sentyabr, 38-son (809) (sarlavha: “ma’naviyat”).

Axborot - bibliografiya xizmati